

Op een middag in maart komen ruim honderdvijftig Leidenaren bijeen in een voormalige textiel fabriek. Ze leggen de kiem voor een nieuwe gemeentelijke Erfgoednota. Het is 2013 en crisis, maar dat deert niet.

Leidenaars gaan erfgoed samenbrengen

een langere versie van dit artikel verscheen op 28 maart 2013 op de gemeentelijke website
copyright Carien Overdijk, geschreven in opdracht van de gemeente Leiden

Er zijn actieve 'beschermers' en 'vrienden van', maar ook archeologen, ondernemers, kunsthistorici, acteurs, architecten, een enkele docent. En natuurlijk delegaties van de musea, de universiteit, de 3 October Vereeniging en de gemeente Leiden zelf. De plaats van handeling is een markante, tot bedrijfsverzamelgebouw getransformeerde spinnerij. Omdat het pand jarenlang in gebruik was bij een energiebedrijf heet het nu De Nieuwe Energie.

Nieuwe energie stroomt deze middag in maart ook werkelijk binnen. Vrijwel iedereen brengt naast kennis een bepaalde bevoegenheid mee. Voor oral history, varend erfgoed, gevelstenen, Romeinse sporen of simpelweg voor 'al onze schitterende monumenten.' De bijeenkomst *Erfgoed Ontmoet!* is een initiatief van de gemeente en voor iedereen toegankelijk, maar dagen tevoren is de zaal al volgeboekt.

expertise

De mix van disciplines, individuen en organisaties is precies wat cultuurwethouder Jan Jaap de Haan beoogt. Hij wil een 'keten van expertise' zien ontstaan voor het Leidse erfgoed, een virtuele erfgoedcampus waarmee Leiden ook naar buiten kan treden. Veel deelnemers willen zoiets ook. Voorafgaand aan de bijeenkomst hebben ze online vier vragen beantwoord. De antwoorden, met naam en toenaam van de afzender, liggen nu in een handzaam ringbandje klaar voor iedereen. Naast veel concrete ideeën en veel trots zijn er pleidooien voor een 'verbindende' hoogleraar stadsgeschiedenis, voor een koppeling van materiëel en immateriëel erfgoed, en zelfs weer voor nationaal historisch museum.

visie

Maar de middag heeft ook een praktisch doel. 'De vorige erfgoednota was van de gemeente', stelt wethouder De Haan. 'Die hebben we grotendeels kunnen realiseren. Nu wil ik een nota die is bedacht door zoveel mogelijk Leidenaren die iets hebben met erfgoed. We hebben zoveel expertise in de stad en er is zoveel in beweging. Er komt een nieuwe wet op het museumbestel, gebaseerd op een advies over de Nederlandse kerncollecties. Niet minder dan drie van de acht collecties zijn hier in de stad gevestigd! De universiteit streeft naar een *humanities campus*. De vakgroep archeologie bouwt aan een universitair erfgoedcentrum met Delft en Rotterdam. En er is steeds meer samenwerking tussen de musea, bibliotheken, archieven en kunstenaars. We hebben een Unesco-aanvraag lopen, en er komt een archeologisch park waar de resten van het Romeinse grensfort Matilo zijn gevonden. Het is belangrijk dat we al die initiatieven met

elkaar gaan verbinden. We willen in de nieuwe nota een samenhangende visie, die iedereen stimuleert.'

cross-over

Eén visie springt er deze middag al uit. Hoe verschillend ook de deelnemers, en ongeacht de enorme spanne in leeftijd en kwetsbaarheid van het Leidse erfgoed, iedereen huivert bij het idee dat Leiden zou verworden tot een verzameling geconserveerde schatkamers, of een statisch openluchtmuseum.

'Wij willen het verleden niet onder een stolp', zo verwoordt Meta Knol, directeur van het Stedelijk Museum de Lakenhal, het breed gedeelde sentiment. Erfgoed moet ademen, leven en aanraakbaar zijn. Om de waarde ervan voor de toekomst te behouden, moet je er iets mee doen. Leiden heeft al veel ervaring met *cross-over* projecten. Niet alleen beeldend kunstenaars en musici, maar ook schoolkinderen, migranten en andere dwarsdoorsnedes uit de bevolking reflecteren regelmatig op het Leidse erfgoed in een creatief project. En de monumentale bruggen, parken en gebouwen dienen vaak als live-podium.

Deze visie, maar ook de bijeenkomst zelf, logenstraffen een klacht van hoogleraar Ton van Raan, die als onvermoeibaar stadspromotor en bedenker van de slogan 'Leiden, stad van ontdekkingen', nog geen trots zegt te voelen op de stad. Introversie en conservatisme zou de Leidse houding jegens erfgoed domineren. De ondernemende hoogleraar heeft in de online-enquête alweer een reeks promotievoorstellen gelanceerd. Er gebeurt veel, maar het gaat Van Raan niet snel genoeg.

halssnoer

De passie voor het Leidse verleden zindert in de zaal. Maar vrijwel iedereen blijkt ook vooruit te willen. Zo gaat het opmerkelijk vaak over een nog te creëren erfgoed, het door velen vurig verlangde Singelpark. Twee jaar geleden is dit park verzonnen door een groep particulieren, verenigd in het zogeheten Stadslab Leiden. Dit 'langste park van Nederland' (6.3 km) moet zich 'als een halssnoer vlijen' rondom de historische binnenstad. De oude bolwerken, stadspoorten, begraafplaatsen en de hortus botanicus langs de singelwateren zullen het park, samen met nieuwe groene recreatieplekken, een veelzijdig karakter geven.

Geld, grondverwerving en ruimtelijke procedures staan de Singelparkdroom nog in de weg. Maar hier, in De Nieuwe Energie, lijkt niemand te betwijfelen dat het park er komt.

aantrekkingskracht

Eerst is er een reeks ultrakorte voordrachten. Ruben van Loon, promovendus en economisch erfgoedexpert aan de Vrije Universiteit, onderbouwt de relatief hoge vastgoedwaarde van monumenten en de omliggende bebouwing. Ook bevestigt hij nog maar eens de aantrekkingskracht van monumenten op huizenkopers, toeristen en de creatieve beroepen.

Die creatieve klasse is toevallig ook een doelgroep van Nettie Buitelaar, directeur van het succesvolle Bio Science bedrijvenpark aan de westkant van Leiden. Ze wil een culturele verbinding met de Leidse binnenstad. Maar ze vertelt ook hoe de bedrijven in het Bio Science park, dankzij een gericht 'parkmanagement' op veel manieren profiteren van elkaars nabijheid. Dit biedt de aanwezigen niet alleen inspiratie voor de omgang met waardevolle collecties en monumenten in de Leidse binnenstad, maar misschien ook wel voor een betere benutting van de lokale concentratie aan cultuurexpertise.

Kruisbestuiving tussen nabije vestigingen kan ook de universiteit van pas komen, aldus de nieuwe rector magnificus Carel Stolker. Hij ziet bijvoorbeeld kansen om de rechtenfaculteit, monumentaal gehuisvest nabij de faculteit geesteswetenschappen, bij de beoogde *humanities campus* in de binnenstad betrekken.

Ook wil de universiteit zijn cultuurofgoed intensiever gaan delen met de stad. De bestuurder denkt daarbij ook aan het immateriële erfgoed: wetenschappelijke doorbraken, typisch Leidse tradities en de volkscultuur. Wat hem betreft gaan de faculteiten een beeldende bijdrage leveren aan de legendarische 3-Oktober optochten.

van iedereen

De directeurs van Museum de Lakenhal en van het recent gevormde Erfgoed Leiden en Omstreken (waarin het voormalige regionaal archief is opgegaan) werken aan de digitale openstelling en koppeling van hun collecties. 'Erfgoed is van iedereen, ook van mensen buiten Leiden,' stelt Ariela Netiv van Erfgoed Leiden en Omstreken. 'We willen daarom een integrale toegang via geografische locaties en via persoonsnamen, zonder ingewikkelde zoektochten.' Ze prijst zich gelukkig met een massa vrijwilligers die vanuit huis data invoeren. Er zijn al enkele miljoenen pagina's aan digitaal materiaal.

Meta Knol vertelt dat het grootste deel van de Lakenhalcollectie, zo'n twintigduizend objecten, ook online staat. De directeurs werken inmiddels samen, maar willen ook hun banden met andere culturele partners in de stad verder aanhalen. Bij de Lakenhal heeft dat streven zich gematerialiseerd in de *nét* geopende tentoonstelling *Wereldschatten*: een selectie uit de topstukken van de Universiteitsbibliotheek.

sociale samenhang

Historicus Cor Smit, auteur van een groot aantal boeken over de Leidse stadsgeschiedenis, belicht de onschatbare sociale waarde van cultuurhistorie. 'Ons erfgoed heeft primair betekenis voor de inwoners van Leiden', stelt hij. 'Alles begint met interesse en betrokkenheid, en daaruit ontstaat kennis, bewustzijn en trots.

Bijvoorbeeld over de eigen buurtgeschiedenis. Ook al leidt die trots soms tot tegenspraak, het bevordert ook de sociale samenhang. In Leiden-Noord zijn de bewoners bezig met een eigen wijkmuseum. Zulke mondige, bewuste burgers hebben we hard nodig. Denk aan de honderden vrijwilligers bij de Monumentendagen en bij het grote aantal erfgoedorganisaties.'

uitblinken

Na het plenaire deel splitsen de deelnemers zich op in gemengde groepen. Nu komen de verlanglijsten op tafel. Wat moet er in de nota, waarin kan Leiden uitblinken? En met wie moeten we daarover in gesprek? Op grote vellen papier komt de brainstorm los. Het begrip erfgoed blijkt van elastiek. Het gaat over de compactheid van de binnenstad, waar alle musea en monumenten zijn te belopen.

Het gaat over water. Water als oorsprong van de stad, met de middeleeuwse Burcht als vroeg bewijs. Water als cultuurhistorische bouwsteen: kenmerkend en richtinggevend voor de parken en gebouwen die er al eeuwenlang mee verbonden zijn. Maar ook als nog weinig benutte infrastructuur voor cultuurtoeristen. Water als verbindende kracht.

Het gaat over de buitenwijken, waar het erfgoed vaak nog niet in kaart is gebracht. Over park Matilo in de jongste wijk Roomburg, waar de resten van een Romeins grensfort de wijkbewoners inspireren en verbinden. Over de geografische positie van Leiden, tussen duinen, meren en polders. En kunnen we iets met streekproducten?

collecties

Het gaat ook over de nog grotendeels verborgen schatten van de universiteit. Over haar oude banden met Azië, met Egypte, over de zeldzame objecten in de Universiteitsbibliotheek. Over de andere academische collecties van wereldfaam, en de kennis die daarbij hoort. Over het verhaal van Lorentz en Einstein, en al die andere internationale relaties.

En dan: de scholieren en de studenten, waarom delen we daar zo weinig mee? Erfgoed is wettelijk geen leerdoel, maar we moeten onze verhalen aan volgende generaties doorgeven. De studenten houden de stad jong, maar in de erfgoedsector zelf zijn ze goeddeels afwezig. Is het Leidse erfgoed nog niet cool genoeg?

En dan zijn er nog de ambachtelijke opleidingen: de restauratie-opleiding van het Roc, de Leidse instrumentmakersschool. Hoe kunnen we die beter betrekken?

En kunnen we iets met tegenstellingen? De industriegeschiedenis met zijn volkswijken tegenover de historie van de academiewijk?

crowdfunding

De meeste deelnemers hebben weinig met economie en marketing, maar sommigen zien juist op dit vlak belangrijke kansen. Zij pleiten voor het *upgraden* van het toerisme: meer cultuuradepaten, minder bootjesvolk. En al helemaal geen jachthaven dus.

Of zijn de kapitaalkrachtige zestigplussers, museumbezoekers bij uitstek, misschien een doelgroep? En denk eens aan crowdfunding. In Gouda kunnen inwoners een stukje van een stadsmaquette adopteren. Kan Leiden geen adoptieprogramma maken voor een paar van haar mooiste panden? Op de Open Monumentendagen zou je zo'n programma kunnen lanceren.

Eind april 2013 krijgt de discussie een vervolg, met een werkconferentie over geselecteerde thema's. Na de zomer moet de nieuwe Erfgoednota er liggen. Een nota van de hele stad.

Leiden in transitie

'Lèije', zeggen mensen die Leiden vaag kennen, of alleen van vroeger. Vaak trekken ze er een uitgestreken smoelwerk bij, hun impressie van een corpsbal of een prominent jurist. Lèije, daar staat toch die universiteit waar Juliana, Beatrix en Willem-Alexander studeerden?

'Natuurlijk, het is ook een museumstad, daar zie je altijd reclames van. Naturalis, het Museum van Oudheden, Volkenkunde. En Leidens Ontzet. Da's op 3 oktober, als ze daar massaal aan de hutspot gaan, en uit hun dak. Omdat ooit een bataljon Spanjaarden... Nog steeds wel een arme stad zeker, als je de universiteit niet meerekent?'

Mis. Ook Leiden heeft last van de crisis, maar de universiteit en het daaraan verwante Bio Science Park trekken wel steeds meer nieuwe hoogopgeleiden aan. Daaromheen is de afgelopen decennia een sterke creatieve en zakelijke dienstensector gegroeid.

Mede hierdoor, maar ook dankzij een groot vrijwilligerscircuit, heeft de derde monumentenstad van Nederland (na Amsterdam en Haarlem) het overgrote deel van zijn ruim 2800 monumenten er tegenwoordig knap bij staan, evenals zijn talrijke museumcollecties.

Daarnaast zijn er de afgelopen jaren veel bodemschatten uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen ontdekt en in kaart gebracht. Ook is het roemruchte Leidse industrieverleden op allerlei manieren opgetekend en verbeeld. En, mede dankzij de laatste gemeentelijke Erfgoednota (2005), is het gelukt om oude, gehavende winkelpuien 'terug te restaureren' en historische verfkleuren weer in het stadsbeeld terug te brengen.